

ks. Jan ZWIĄZEK

Roczniki ponieckie ks. Pawła Gotockiego (1617–1651)

Wprowadzenie

W roku jubileuszowym 600-lecia urodzin najwybitniejszego w średniowieczu dziejopisarza Polski ks. Jana Długosza oraz ukończenia nowej edycji jego *Roczników czyli kronik sławnego Królestwa Polskiego*, szczególnego znaczenia nabierają słowa tego wielkiego pisarza, podane jako jego testament w dwunastej księdze *Roczników*. W zakończeniu swego dzieła ks. Jan Długosz pisał:

W końcu proszę i błagam wszystkich mężów związanych z Kościołem, duchownych i świeckich, a szczególnie czcigodnych i znakomitych mężów, doktorów, profesorów, magistrów, studentów i skrybów na każdym wydziale naszej żywicielki, Uniwersytetu Krakowskiego Studium Generalnego, żeby i oni, i to każdy z nich, zgodnie ze swym męskim wiekiem, po mej śmierci kontynuowali niniejsze Roczniki i nie pozwolili, ażeby upadły i skończyły się. Owszem błagam, zaklinam i zobowiązuję pod przysięgą, doktorów, magistrów, profesorów i członków kolegium, żeby wydzielili jedną kolegiaturę, i to spośród lepszych, i dodali jej specjalnego magistra biegłego w studiach w humaniorach; ten zwolniony z wszelkich prac, robót i zajęć, niech się zajmuje tylko rocznikami, niech myśli o nich, kocha je, niech się nimi cieszy, roztrząsa je, mówi o nich we dnie i w nocy z sobą i z innymi. Niech także dba o dobro, korzyść i chwałę Ojczyzny, bardziej jednak o cześć Boga i o prawdę. Proszę każdego, kto czyta albo będzie czytał te kroniki, aby za mnie pierwszego i ostatniego ze wszystkich grzeszników raczył zmówić pobożnie na kolanach jedno „Ojczy nasz” i jedno „Zdrowaś Maryjo”, aby Pan nasz Jezus Chrystus, Syn Nieskalanej Dziewicy, przez wszystkie swoje męki zniesione z podziwu godną miłością za mnie... raczył mnie uwolnić od mąk wieczystych i doczesnych, i doprowadzić mnie do oglądania swojej błogosławionej Trójcy¹.

¹ J. Długosz, *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. XII, pod red. J. Wyrozumskiego, Warszawa 2006, s. 462. Te słowa zostały powtórzone podczas rozpoczęcia uroczystych obchodów rocznicy długoszowskiej, podczas Mszy św. w dniu 19 IV 2013 r. w kościele

Dzieło Długosza wkrótce po jego śmierci znalazło się w licznych odpisach w różnych środowiskach naukowych w granicach Królestwa Polskiego, a nawet poza jego terytorium, co wykazała Wanda Semkowicz-Zarembina w przedmowie do pierwszej księgi *Roczników*². Wielka ilość kopii, i to pozostających zarówno w zbiorach narodowych, jak i prywatnych, świadczyła o wielkości i znaczeniu dzieła Długosza i wielkim zainteresowaniu społecznym opisami dziejów Polski. Stawało się ono własnością całego narodu polskiego, zainteresowanego dziejami ojczystymi³. Zarówno dzieło *Annales seu Cronicae inclyti Regni Poloniae*, jak i osoba ich autora spowodowały, że znalazło ono licznych naśladowców. Potencjalnych autorów roczników i kronik było wielu, albowiem absolwenci wykształceni w Akademii Krakowskiej oraz w szkołach katedralnych i klasztornych w pełni mogli realizować taką działalność pisarską. Tym bardziej, że przedstawiciele zarówno władzy państwowej, jak i władzy kościelnej, a także członkowie rodów szlacheckich chętnie widzieli utrwalone na piśmie ważne wydarzenia towarzyszące ich życiu i działalności. W związku z tym zjawiskiem należałoby postawić pytanie, w jakim stopniu w tej dziedzinie oddziaływał *testament* Jana Długosza, podany na zakończenie jego *Roczników*. Z pewnością nie był to wpływ powszechny, ale w wielu umysłach wzbudzał szacunek i chęć naśladowania.

Taką formą opisu bieżących wydarzeń było dzieło ks. Pawła Gotockiego, opisujące aktualne wydarzenia w tej miejscowości i parafii Poniec, a także wydarzenia w okolicy, a nawet w całym Królestwie w pierwszej połowie XVII wieku. W tych wydarzeniach proboszcz poniecki był aktywnym uczestnikiem. Dużą część swoich relacji poświęcił członkom sławnych rodów wielkopolskich, którzy posiadali znaczny wpływ na ówczesne wydarzenia społeczne. Podejmując temat opisu dzieła ks. Pawła Gotockiego, w niniejszym opracowaniu należało przypomnieć także wcześniejsze dzieje Ponieca i miejscowej parafii, a zarazem podać dostępne wiadomości o autorze oraz o losach samego rękopisu z I połowy XVII wieku.

parafialnym św. Marcina w Kłobucku – J. Związek, *Kazanie w czasie Mszy św. w kościele św. Marcina w Kłobucku z okazji Narady w sprawie uczczenia Roku Długoszowskiego 2015 i Zjazdu Federacji Miejsc Długoszowych*, „Zeszyty Długoszowskie” 2013, nr 12, s. 45.

² W. Semkowicz-Zarembina, *Przedmowa*, [w:] *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, pod red. J. Dąbrowskiego, Warszawa 1962, s. 9–60.

³ Sam Długosz zaś odwoływał się do *Kroniki Polskiej* mistrza Wincentego Kadłubka; zob.: M. Bobrzyński, S. Smolka, *Jan Długosz, jego życie i stanowisko w piśmiennictwie*, Kraków 1893; R. Pilat, *Historia literatury polskiej w wiekach średnich. Cz. II. Literatura średniowieczna w Polsce w wieku XV*, oprac. S. Kossowski, Warszawa 1926, s. 129–157; *Wielka literatura powszechna*, pod red. S. Lama, Warszawa 1933, t. 4, s. 18–19; F. Papee, *Długosz Jan (1415–1480), kanonik krakowski, historyk*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, pod red. S. Konopczyńskiego, Kraków 1939, t. 5, s. 176–180; J. Dąbrowski, *Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1480)*, Wrocław 1964, s. 193–240; *Historia kultury polskiej*, pod red. B. Suchodolskiego, Wrocław 1970, t. 1, s. 348–350; J. Związek, *Ks. Jan Długosz, kapłan, wielki Polak i historyk*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 1979, t. 7, s. 279–281.

Odnalezienie roczników ponieckich

Rękopis ks. Pawła Gotockiego, ukończony w połowie XVII wieku, podobnie jak wiele innych, posiadał swoje dzieje uzależnione od wielu okoliczności zewnętrznych, głównie zaś wojen i pożarów, które były szczególnym zagrożeniem dla wszelkich pomników kultury na ziemiach polskich – dzieł, które starano się zabezpieczyć w murowanych świątyniach. Kościół parafialny w Poniecu stanowił takie *miejsce bezpieczeństwa*, gdyż świątynia parafialna była murowana, chociaż sufit i wiązania dachowe były drewniane. Szczególnie bezpieczne miejsce miało stanowić niewielkie pomieszczenie na strychu świątyni, nad prezbiterium, stanowiące zakończenie drewnianego sufitu nad nawą kościelną. Od drewnianego sufitu to ukryte pomieszczenie było oddzielone murowaną ścianą. W nim została umieszczona m.in. miejscowa biblioteka i składnica akt parafialnych. Tak biblioteka, jak i akta kościelne stanowiły własność dziedziców miejscowych i miejscowych duchownych (akta parafialne). Do tego pomieszczenia dochodziło się od chóru muzycznego po drewnianych deskach i belkach sufitu. Zakończenie sufitu stanowiła murowana ściana, jednocześnie sugerująca, że był to koniec sufitu. Za tą ścianą było wymienione pomieszczenie. Okazało się, że decyzja o umieszczeniu w tym pomieszczeniu cennych ksiąg bibliotecznycych i zbiorów dokumentów kościelnych była bardzo dobrym rozwiązaniem problemu ratowania tych zabytków przed pożarem i rabunkiem, bo umieszczone tam księgi i akta przetrwały potop szwedzki, wojny północne, czasy zaboru pruskiego oraz lata pierwszej wojny światowej.

Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 r. rozpoczęło się dzieło odzyskiwania wszelkich dzieł polskiej kultury. Poszukiwanie polskich zbiorów bibliotecznycych i dokumentów archiwalnych na terenie Wielkopolski podjął profesor Józef Kallenbach, wybitny znawca dziejów polskiej literatury⁴. Z jego inicjatywy uczestnicy i absolwenci jego seminarium naukowego, wśród których był mgr Józef Mikołajtis, podjęli dzieło poszukiwania i inwentaryzowania dzieł literatury polskiej i innych zabytków polskiego piśmiennictwa. Tę działalność Józef Mikołajtis kontynuował, także pracując jako nauczyciel języka polskiego w gimnazjum i liceum w Częstochowie. W swojej pracy dotarł do Ponieca, gdzie udał się do dziedzica Mycielskiego oraz miejscowego proboszcza, od których uzyskał pozwolenie na prowadzenie działalności poszukiwawczej na strychu kościelnym, chociaż utrudnionej złym stanem sufitu. Młodemu nauczycielowi udało się jednak dotrzeć do murowanej ściany nad prezbiterium, za którą – w ukrytym pomieszczeniu – zobaczył liczne księgi i dokumenty rękopiśmienne. Odnalezione księgi i archiwalia odkrywca zgłosił do władz kościelnych, archiwów diecezjalnych w Gnieźnie i Poznaniu, ale w tych instytucjach nie było od-

⁴ Kallenbach Józef (1861–1929), [w:] *Encyklopedia powszechna PWN*, pod red. W. Kryszewskiego, wyd. 3, Warszawa 1984, t. 2. s. 396.

powiedniego miejsca na ich przechowywanie. W tej sytuacji znalazł miejsce w Bibliotece w Kórniku. Dyrekcja Biblioteki Kórnickiej przekazała mu na pamiętkę roczniki ponieckie, które Józef Mikołajtis prezentował swoim uczniom jako zabytek staropolskiego piśmiennictwa. Korzystanie z nich utrudniał język łaciński roczników i stąd jeden z uczniów (Kowalski) przetłumaczył na język polski tylko półtorej strony tekstu łacińskiego⁵. Przeniesiony na przedwczesną emeryturę, zgłosił się do Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie z propozycją prowadzenia zajęć z zakresu języka polskiego. Kierownictwo Niższego Seminarium wyraziło zgodę na tę propozycję (dyrektorem był ks. mgr Zenon Mońka, a wicedyrektorem ks. dr Jan Związek). Jako wyraz wdzięczności przekazał roczniki ponieckie piszącemu te słowa z okazji uzyskania przez niego stopnia naukowego doktora habilitowanego⁶.

Wraz z przekazaniem roczników ponieckich Józef Mikołajtis sugerował, aby nowy właściciel nie tylko opiekował się tym dziełem, ale też poddał je opracowaniu naukowemu. Pamiętając o tej życzliwej sugestii, ks. Jan Związek przetłumaczył dzieło ks. Gotockiego z języka łacińskiego na język polski. Fakty i wydarzenia opisane w rocznikach zostały przedstawione na tle innych wydarzeń w pierwszej połowie XVII w. i opatrzone stosownymi przypisami. Tak przygotowany dwujęzyczny tekst został przekazany prezesowi Komisji Historycznej PAN – Oddział w Katowicach, prof. dr. hab. Janowi Przewłockiemu. Po uzyskaniu pozytywnej oceny profesorów J. Przewłockiego, Tadeusza Dubickiego i ks. Zygmunta Zielińskiego tekst został skierowany do druku. Okazało się jednak, iż łaciński tekst sprawiał zbyt wiele trudności w druku, a pomyłek wydawca nie miał możliwości skorygowania. W takim stanie roczniki ponieckie zostały opublikowane⁷.

Z przeszłości miejscowości i parafii Poniec

Miejscowość Poniec jest położona w dolinie Rowu Polskiego na Wysoczyźnie Leszczyńskiej. Wykopaliska archeologiczne na tym terenie potwierdzają starożytne pochodzenie miejscowych osiedli. Już w X wieku w Poniecu istniał gród

⁵ Relacja ustna przekazana przez mgra Józefa Mikołajtisa kierownictwu Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie.

⁶ Józef Mikołajtis ur. 19 III 1898 r. w Łodzi. Studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, pod kierunkiem prof. Józefa Kallenbacha. Następnie uczył języka polskiego w szkołach średnich w Krakowie, Rydzynie i Częstochowie. Redagował i wydawał „Prace Naukowe i Komunikaty Naukowe” w Towarzystwie Literackim im. Adama Mickiewicza – Oddział w Częstochowie. Współpracował ze stowarzyszeniem literackim „Drugi Nurt” i „Lit-Ars”. Napisał m.in. *Historię literatury ziemi częstochowskiej* i *Słowa wiecznie żywe*. Zmarł 15 VI 1991 r. w Częstochowie – J. Sętowski, *Cmentarz Kule w Częstochowie. Przewodnik biograficzny*, Częstochowa 2005, s. 196–197.

⁷ P. Gotocki, *Zapisy rocznikarskie w Poniecu 1617–1651*, oprac. J. Związek, Kielce 1998, ss. 135.

należący do przedstawiciela drużyny królewskiej. Z czasów panowania króla Bolesława Krzywoustego (1108) zachował się przekaz o oddaniu tego grodu rycerzowi, najprawdopodobniej z rodu Awdańców. W ciągu kilku następnych stuleci była to nadal własność szlachecka⁸. Właściciel miasta posiadał prawo prezenty biskupowi poznańskiemu kandydata na proboszcza w miejscowym kościele parafialnym. Do tegoż właściciela należało prawo określenia przynależności miejscowego kościoła do określonego wyznania religijnego⁹.

Od 1310 r. miasto Poniec stanowiło centrum ustanowionego przez księcia Henryka Głogowskiego powiatu ponieckiego, do którego zostały włączone okoliczne miejscowości¹⁰. Tenże książę nadał miejscowości prawa miejskie, przenosząc je z dawnego prawa polskiego na prawo niemieckie z nowymi przywilejami dla miejscowej ludności. Miasto posiadało przywilej odprawiania dwóch jarmarków w ciągu roku oraz cotygodniowych targów. W mieście było wielu rzemieślników, w tym 14 sukienników. Miasto zniszczyli w 1656 r. Szwedzi, powracający po przegranej wojnie z wojskami polskimi¹¹.

Nie zachowały się dokumenty fundacyjne parafii Poniec. Najprawdopodobniej powstała w okresie fundowania kościołów grodowych. Parafia i kościół parafialny istniały pod wezwaniem Narodzenia Matki Bożej. Z pewnością parafia istniała w drugiej połowie XIII wieku, kiedy proces tworzenia sieci parafialnej i dekanalnej na ziemiach polskich został ukończony¹². Pierwszy z wymienionych proboszczów nosił imię Teodor¹³. Kościół parafialny był duży, murowany, w stylu gotyckim. We wnętrzu świątyni było 6 ołtarzy. Parafia była bogato uposażona dziesięcinami z miejscowości prawnie do niej należących. W okresie reformacji do Ponieca przybyli zwolennicy nauki Marcina Lutra, którzy po zamordowaniu proboszcza ks. Jana Góreckiego w Gołaszynie, zbiegli do Ponieca i sąsiednich wsi, prowadząc tu spokojne życie¹⁴. Do Ponieca przybyła także grupa Braci Czeskich, a miejscowy dziedzic Maciej Chełmski oddał im w 1571 r. miejscowy kościół parafii rzymskokatolickiej (ale być może dokonała tego dzie-

⁸ *Kronika książąt polskich*, opr. Z. Węglewski, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, wyd. A. Bielowski, Lwów 1878, t. 3, s. 463; *Miasta polskie w Tysiącleciu*, pod red. S. Pazyry, Wrocław 1967, t. 2, s. 283.

⁹ E. Wiśniewski, *Rozwój organizacji parafialnej w Polsce do czasów reformacji*, [w:] *Kościół w Polsce*, t. 1: *Średniowiecze*, pod red. J. Kłoczowskiego, Kraków 1966, s. 243.

¹⁰ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. B. Chlebowskiego, F. Sulimierskiego, W. Walewskiego, Warszawa 1880–1902, t. 8, s. 768; J. Nowacki, *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, Poznań 1964, t. 2, s. 416; *Miasta polskie w Tysiącleciu*, t. 2, s. 284.

¹¹ J. Łukaszewicz, *Spis historyczny kaplic, klasztorów, szkółek parafialnych i innych zakładów dobroczynnych*, Poznań 1858, t. 2 s. 82–85; S. Kozierowski, *Szematyzm historyczny ustrojów parafialnych dawnej archidiecezji poznańskiej*, Poznań 1934, s. 297–299; *Miasta polskie w Tysiącleciu*, t. 2, s. 284.

¹² J. Nowacki, op. cit., t. 2, s. 352.

¹³ *Ibidem*, t. 2, s. 416.

¹⁴ *Ibidem*, t. 2, s. 563.

dziczka Anna z Rydzyńskich Roszkowska). Dotychczasowy proboszcz katolicki musiał opuścić świątynię parafialną w 1580 r. Odtąd katolicy odprawiali swoje nabożeństwa w świątyni pod wezwaniem św. Barbary, św. Andrzeja i Ducha Świętego poza miastem. Spośród Braci Czeskich zachowało się jedynie nazwisko Walentego Korneliusza¹⁵. Znaczący dziejów archidiecezji poznańskiej ks. Józef Nowacki podał, że katolicy odzyskali swoją świątynię w 1596 r., kiedy właściciel miasta i kolator świątyni parafialnej Andrzej z Górki wraz ze swoją małżonką Anną Roszkowską przywrócili świątynię katolikom, a na stanowisko proboszcza dziedzic prezentował w 1606 r. ks. Piotra Szetlewskiego, który był jednocześnie dziekanem dekanatu Krobia, do którego należała parafia poniecka. Brał on udział w synodzie biskupa poznańskiego Wawrzyńca Gorlickiego w dniu 19 VI 1602 r. Biskup poznański na tym synodzie powierzył mu jurysdykcję *super certis casibus episcopalibus minoribus absolvendis*. Prawdopodobnie owe pewne sprawy należące do rozgrzeszenia przez biskupa dotyczyły powrotów innowierców do dawnego Kościoła katolickiego¹⁶. Jednakże autorzy *Słownika geograficznego Królestwa Polskiego* podali, że katolicy powrócili do swego kościoła dopiero w 1606 r., co pośrednio potwierdził proboszcz poniecki, wymieniając swoich poprzedników także od 1606 r.¹⁷ Ks. Paweł Gotocki w swoich rocznikach podał, że rozpoczął swoją działalność w Poniecu w 1617 r.¹⁸ W Poniecu istniały także dwa inne kościoły oprócz parafialnego. Od 1441 (1446) r. istniał kościół pod wezwaniem św. Barbary, św. Andrzeja i Ducha Świętego. Był to kościół szpitalny, na co jednoznacznie wskazuje jego wezwanie, przy którym istniał szpital dla chorych i starców¹⁹. Trzeci kościół, pod wezwaniem Trójcy Przenajświętszej, ufundował miejscowy mieszczanin Adam Trzeszkiewicz w 1610 r. za bramą wrocławską, który został poświęcony przez biskupa pomocniczego Andrzeja Opalińskiego w dniu 16 IV 1614 r., ustanawiając w niej altarię pod wezwaniem Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny²⁰.

Autor roczników ponieckich – ks. Paweł Gotocki

Opis wydarzeń w Poniecu i okolicy oraz w parafii ponieckiej ks. Paweł Gotocki rozpoczął od przejścia przez katolików świątyni ponieckiej, będącej w latach 1571–1596 w posiadaniu Braci Czeskich i zwolenników Lutra, a właściwie dopiero od czasu objęcia przez siebie obowiązków duszpasterskich w 1617 r. Z wcześniejszych dziejów parafii wymienił jedynie nazwiska poprzednich pro-

¹⁵ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, t. 8, s. 767–768.

¹⁶ J. Nowacki, op. cit., t. 2, s. 271.

¹⁷ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, t. 8, s. 767; P. Gotocki, *Roczniki ponieckie*, s. 1.

¹⁸ P. Gotocki, *Roczniki ponieckie*, s. 1.

¹⁹ J. Nowacki, op. cit., t. 2, s. 747.

²⁰ *Ibidem*, t. 2, s. 416.

boszczów: ks. Piotra Szetlewskiego (1606–1611), ks. Jana Łaszczewskiego (Łaszczewskiego, 1611–1617) i pełniącego swoją funkcję tylko przez kilku miesięcy w 1617 r. ks. Macieja z Poznania (najprawdopodobniej zmarł on podczas panującej epidemii morowego powietrza)²¹. Ks. Paweł Gotocki pełnił obowiązki proboszcza do 1651 r. Początek swej działalności w parafii ponieckiej jednoznacznie opisał w swoich zapisach rocznikarskich:

hoc eodem anno nempe 1617 nobilis Mathias a Posnania , parochus Ponecensis mense Junio diem ultimum vitae suae clausit Pleszeviae, quo se recuperanda valetudinis suae causa contulerat. In cuius locum nobilis ac reverendus Paulus Gotocki a Gotocino ad praesentationem generosi Joannis a Pomykowo Miaskowski, haeredis in Poniec Illustrissimo et Reverendissimo Domino Andreae a Bnin Opaliński, episcopo Posnanensi, suffectus est ecclesiamque regendam 29 Augusti suscepit ac possessionem illius per impositionem capiti suae manuum episcopalium quinta Octobris die anni eiusdem adiit²².

Powyższy tekst jasno wskazuje, że ks. Paweł Gotocki pochodził ze stanu szlacheckiego (jego krewni posiadali wieś rodową Gotocino). Na to stanowisko został prezentowany przez właściciela miasta Jana z Pomykowa Miaskowskiego, który przedstawił go biskupowi poznańskiemu Andrzejowi z Bnina Opalińskiemu. Biskup mianował go proboszczem w parafii w dniu 29 sierpnia t. r., której zarząd przekazał mu 5 października. Ten fakt ks. Gotocki potwierdził w relacji z dnia 6 stycznia 1622 r.

W swoich zapiskach ks. Gotocki podawał nie tylko wiadomości dotyczące życia religijnego w swej parafii, ale opisywał także wydarzenia natury gospodarczej, obyczajowej i społecznej – wydarzenia w parafii ponieckiej, ale także w całej Wielkopolsce (epidemie, klęski elementarne). Informował o ważniejszych wydarzeniach w archidiecezji poznańskiej, dotyczących biskupów, pożarów kościołów, bazyliki katedralnej w Poznaniu itp. Przekazał także relacje o wydarzeniach w sąsiednich krajach (wojna trzydziestoletnia, bunty kozackie, fałszywa moneta z Czech, rozpowszechniana w Wielkopolsce). Opisy występujących wydarzeń podawał według wzorów zaczerpniętych z wcześniejszych dzieł rocznikarskich i kronikarskich. Przy tej okazji należałoby zapytać, skąd ks. Gotocki wyniósł tego rodzaju wiedzę, która niewątpliwie posiadał.

W dalszym ciągu rozważań nad rocznikami ponieckimi należy zapytać o wykształcenie ks. Gotockiego, które odebrał w młodości. Kształcił się zapewne w Akademii Lubrańskiego w Poznaniu, która mimo wielu trudności materialnych stanowiła ważny ośrodek naukowy, w tym także teologiczny, szczególnie w zakresie języków klasycznych. Do tej Akademii zostały włączone studia seminarium duchownego archidiecezji poznańskiej zgodnie z kanonami soboru trydenckiego. Studia teologiczne były złączone z Akademią, chociaż w pierwszej połowie XVII wieku uczelnia przeżywała duże trudności, a działalność se-

²¹ P. Gotocki, *Roczniki ponieckie*, s. 1.

²² *Ibidem*, s. 8.

minarium duchownego była nawet zawieszona na kilka lat²³. Autor był zwolennikiem króla Zygmunta III Wazy, zwłaszcza w zakresie polityki wyznaniowej (rekatolizacja państwa). Analogicznie wysławiał pierwszą i drugą żonę królewską za ich popieranie Kościoła katolickiego. Jednocześnie potępiał przedstawicieli opozycji kościelnej. W tym kontekście potępiał wrogów Rzeczypospolitej – władców szwedzkich i ich polskich zwolenników oraz przywódcę zbuntowanych Kozaków. Bunt Chmielnickiego stał się przyczyną wielkich zniszczeń na wschodnich rubieżach Rzeczypospolitej. Potępiał rokosz Zebrzydowskiego i zamach na króla Zygmunta III w kościele pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela w Warszawie w 1620 r. Sławił Polaków za zwycięstwo pod Chocimiem. Jako wzór patriotyzmu stawiał księcia Janusza Zbaraskiego, Aleksandra Karchowskiego z Wielkopolski i księcia Jaremcę Wiśniowskiego. Jako proboszcz ks. Gotycki był gorliwym duszpasterzem, troszczącym się szczególnie o stan materialny świątyni parafialnej. Zorganizował pomoc dobroczynną dla najbiedniejszych, a głównie dla tych, których dotknęła w tych okolicach epidemia morowego powietrza, w czasie krócej zmarli ich krewni. Dzięki tak przedstawionym wiadomościom należy stwierdzić, że ks. Gotocki był wiernym relatorem procesów społecznych, a zarazem kompetentnym w ich przekazywaniu.

Opis zewnętrzny i wewnętrzny – charakterystyka roczników ponieckich

A. Uwagi metodologiczne do opisu roczników ponieckich

Wszelkie dokumenty, które znajdują się w archiwach, nie tylko stanowią cenny materiał badawczy w różnych dziedzinach, ale jednocześnie posiadają sobie tylko właściwe cechy i własne dzieje. Poznanie tych elementów pozwoli dokładniej przeprowadzić krytykę tego dokumentu jako źródła historycznego, a także przyczyni się do lepszego zrozumienia jego treści. Głównie z tego powodu archiwiści zabiegali od dawna o to, aby każdy dokument był właściwie opisany i zinwentaryzowany. Takie wiadomości były bardzo cenne dla całych zespołów archiwalnych, a także do poszczególnych dokumentów. Właściwy ich opis zewnętrzny i wewnętrzny może być cenną pomocą w prowadzeniu badań naukowych.

Takie opracowania, a zarazem instrukcje sporządzania opisów, doświadczeni archiwiści przekazywali w swoich publikacjach. Z konieczności te instrukcje znalazły się w tekstach dotyczących metodologii badań historycznych oraz poświęconych naukom pomocniczym historii²⁴. Szczegółowe przepisy inwentary-

²³ A.W. Weiss, *Akademia Lubrańskiego – Lubranciana*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, pod red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyka, Z. Sułowskiego, Lublin 1973, t. 1, kol. 215–216.

²⁴ M. Handelsman, *Historyka. Zasady metodologii i treści poznania historycznego*, Warszawa 1928, s. 129–201; W. Moszczeńska, *Metodologii historii zarys krytyczny*, Warszawa 1968,

zowania zespołów (zbiorów), w tym poszczególnych ksiąg archiwalnych, znalazły się w opracowaniu M. Bielińskiej i A. Ptaśnikowej, *Zbiór przepisów archiwalnych. Stan na dzień 30 czerwca 1961 r.* opr. (Warszawa 1962, s. 163–166). Przepisy te odnosiły się do sporządzania inwentarzy książkowych w archiwach państwowych. Należy jednak przypomnieć, że dla organizacji polskich archiwów państwowych po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 r. podstawowe znaczenie posiadał *Dekret Naczelnika Państwa z 7 lutego 1919 r.*, który podawał zasady organizowania archiwów państwowych w niepodległej Rzeczypospolitej i zapewniał opiekę państwa nad zbiorami archiwalnymi. *Dekret* ten obowiązywał do 29 marca 1951 r. Jego największą zasługą było ujednoczenie organizacji archiwów na ziemiach polskich, dawniej bowiem w państwach zaborczych istniały odmienne systemy ich organizacji oraz inwentaryzowania. Na czele Archiwów Państwowych stał Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych (Stefan Ehrenkretz, Józef Paczkowski, Stanisław Ptaszycki i Witold Suchodolski). Po zniszczeniach archiwów polskich w okresie okupacji hitlerowskiej dopiero na początku lat sześćdziesiątych XX wieku można było podać praktyczne zasady inwentaryzowania archiwów. Wcześniej trzeba było je odzyskać i zgromadzić w polskich instytucjach²⁵.

Według *Wytocznych* M. Bielińskiej i A. Ptaśnikowej w opisie dokumentów (akt) uwzględnić należało sześć istotnych elementów: 1. sygnatura, 2. tytuł, treść, 3. daty krańcowe, 4. opis zewnętrzny, 5. sygnatury dawne, 6. uwagi. W ślad za doskonaleniem opisu dokumentów w archiwach państwowych zostały podjęte działania w sprawie elementów właściwego opisu dokumentów także w archiwach kościelnych, w których od dawna były przechowywane bardzo cenne dokumenty historyczne. Prace te były inspirowane przez Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w Lublinie, kierowanym przez ks. prof. Stanisława Librowskiego. W 1967 r. prof. Stanisław Litak, w oparciu o własne badania naukowe w archiwach kościelnych, wskazał, że dokumenty kościelne są cennym materiałem do poznania szeroko rozumianej historii kultury, stosunków religijno-społecznych, szkolnictwa, archiwów i bibliotek kościelnych oraz obyczajów społecznych. Autor podkreślił potrzebę sporządzania opisu zewnętrznego dokumentów kościelnych oraz ich opisu wewnętrznego (treści)²⁶.

s. 121–153; J. Topolski, *Metodologia historii*, Warszawa 1968, s. 265–274, 295–330; H.E. Wyczawski, *Polskie archiwa kościelne*, [w:] *Księga 1000-lecia katolicyzmu w Polsce*, pod red. M. Rechowicza, cz. 2: *Kościół a nauka i sztuka*, Lublin 1969, s. 70–72; S. Librowski, *Repertorium akt wizytacji kanonicznej dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej*, cz. 1: *akta przechowywane w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku*, Lublin 1974, s. 30–40; H.E. Wyczawski, *Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych*, Kalwaria Zebrzydowska 1989, s. 225–267; J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2002, s. 443–473.

²⁵ H. Robótka, B. Ryszewski, A. Tomczak, *Archiwistyka*, Warszawa 1989, s. 329–333.

²⁶ S. Litak, *W sprawie publikowania i rejestracji akt wizytacyjnych kościołów i parafii*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1967, t. 14, s. 136–142.

Na podstawie wcześniejszych wytycznych, opracowanych przez archiwistów państwowych, szczegółowe wytyczne dla dokumentów (akt) kościelnych opracował ks. prof. Stanisław Librowski w swoim obszernym opracowaniu *Repertorium akt wizytacji kanonicznych dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej*²⁷. Autor podał wprawdzie normy opisu ksiąg wizytacji kanonicznych, ale te same normy z powodzeniem można zastosować do innych dokumentów (akt) kościelnych i nie tylko kościelnych.

Takim dokumentem (księgą archiwalną) są roczniki ponieckie, autorstwa ks. Pawła Gotockiego. Ich treść dotyczyła przede wszystkim spraw kościelnych miejscowej parafii na tle analogicznych wydarzeń w archidiecezji poznańskiej. Księga była przechowywana na strychu kościelnym w Poniecu, pod opieką miejscowych proboszczów przez kilka wieków. Charakterystyczne cechy roczników ponieckich są wystarczającym powodem, aby były opisane według norm podanych przez ks. prof. S. Librowskiego, przeznaczonych dla dokumentów kościelnych. Także opis wewnętrzny roczników, czyli zawartości, zostanie podany według tych samych przepisów.

Treść roczników jest bogata, ks. Gotocki był bowiem wnikliwym obserwatorem dokonujących się wydarzeń natury religijnej w swojej parafii, ale zawsze przedstawiał je w kontekście wydarzeń o znacznie szerszym zakresie, czyli w archidiecezji poznańskiej, a nawet w całej Rzeczypospolitej. Charakterystyczną cechą w zapisie rocznikarskim jest kolejność opisów faktów i wydarzeń według ich chronologii, zamkniętych w ramach tego samego roku, a nie według ich znaczenia i wartości. W tej sytuacji, chcąc zaprezentować treść dzieła, należałoby ukazać kolejno wszystkie kronikarskie zapisy, co byłoby dokładną rejestracją opisywanych wydarzeń, zarówno ważnych, jak i mniej ważnych. Zdecydowano, aby zdarzenia opisane przez ks. Gotockiego przedstawić w zamkniętym układzie obejmującym dany rok, nie podjęto zatem próby uszeregowania informacji według ich ważności i zasięgu terytorialnego. Podstawę podziału stanowiły kolejne lata, a w nich ważniejsze i typowe wydarzenia. Nie jest to przeto spis treści, ale wskazanie najważniejszych wydarzeń w poszczególnych latach. Powyższe uwagi odnoszą się do opisu wewnętrznego dzieła, czyli jego treści. Natomiast opis zewnętrzny dzieła zdecydowano się przedstawić według sześciu podstawowych punktów zaleconych przez ks. Librowskiego: 1. sygnatura aktualna, 2. tytuł oryginalny lub nadany, 3. daty krańcowe, 4. opis zewnętrzny roczników (materiał pisarski, format (wymiary), paginacja, oprawa, stan zachowania, 5. sygnatury dawne, 6. uwagi²⁸.

²⁷ S. Librowski, *Repertorium...*, s. 30–53.

²⁸ *Ibidem*, s. 30–39.

B. Opis zewnętrzny roczników ponieckich

1. Sygnatura aktualna

Dzieło ks. Pawła Gotockiego przez kilka wieków pozostawało w ukryciu na strychu kościoła parafialnego w Poniecu, najprawdopodobniej w tym celu, aby uratować je wraz z biblioteką i aktami parafialnymi przed grabieżą ze strony władz pruskich. Odnalezione przez mgra Józefa Mikołajtisa wraz z pozostałymi zbiorami zostało przekazane do Biblioteki w Kórniku. Same roczniki ponieckie otrzymał mgr J. Mikołajtis jako wyraz wdzięczności za odnalezienie i przekazanie zbiorów do Biblioteki Kórnickiej pod koniec lat trzydziestych XX wieku. Kilkadziesiąt lat pozostawały roczniki w prywatnych zbiorach p. Mikołajtisa, nauczyciela języka polskiego w gimnazjum i liceum im. R. Traugutta w Częstochowie. W latach osiemdziesiątych XX wieku rękopis został przekazany piszącemu te słowa i do tej pory znajduje się w jego posiadaniu. Zgodnie z wolą darczyńcy roczniki zostały przetłumaczone z łaciny na język polski i opublikowane w dziele *Zapisy rocznikarskie w Poniecu 1617–1651*²⁹. W najbliższym czasie będzie przekazany do Archiwum Archidiecezjalnego w Częstochowie. Dotychczas roczniki ponieckie nie posiadały żadnej sygnatury.

2. Tytuł oryginalny lub nadany

Autor nie podał żadnego tytułu dla swojego dzieła. Jednak w tym miejscu rodzi się pytanie: czy ks. Gotocki faktycznie nie nadał żadnego tytułu swemu dziełu, czy też karta tytułowa uległa całkowitemu zniszczeniu? Przypuszczać jednak należy, że dzieło nie posiadało nigdy oryginalnego tytułu. Nie odnaleziono także tytułu później nadanego. W swoim opracowaniu dzieła Gotockiego piszący te słowa użył określenia *Zapisy rocznikarskie w Poniecu*, co wynikało z faktu, iż w tym dziele były zarówno cechy typowe dla roczników, jak i dla kronik. Stąd użyto pośredniego określenia *zapisy rocznikarskie*. Należy stwierdzić, że nazwy obu rodzajów literackich – *rocznik* i *kronika* – są bardzo bliskoznacznymi określeniami i użycie jednego lub drugiego byłoby uzasadnione. W niniejszym opracowaniu użyto określenia *roczniki ponieckie*, co swoje uzasadnienie posiada w fakcie, iż rozpoczynając opis wydarzeń w nowym roku, autor zawsze pisał *Anno Domini* (i wymieniał kolejny rok), a opisując wydarzenia w tym samym roku, podawał *In eodem anno* lub *Eodem anno*. Te określenia wskazują, iż podstawą podziału dzieła były kolejne lata, czyli stanowiły one zasadniczą cezurę przyjętą w całym dziele. Stąd nadany tytuł powinien brzmieć *Annales Ponencenses Pauli Gotocki 1617–1651*. Takiego tytułu autor jednak nie nadał.

3. Daty krańcowe

Ramy czasowe roczników ponieckich zostały wyraźnie podane w tekście dzieła przez samego ich autora. Relacja ks. Gotockiego rozpoczyna się stwierdzeniem:

²⁹ *Zapisy rocznikarskie w Poniecu...*

Generosus Dominus Adamus Twardowski, filius Martini de Golina Majori, obiit in Mierzowo, anno agens vitae suae circiter vigesimo, cum magno parentum suorum maerore, unicus filius. Sepelitur in Capella Żychliniana Poneciae 1617. Hoc eodem anno nempe 1617 venerabilis Mathias a Posnania, parochus Ponecensis mense Iunio, diem ultimum vitae suae clausit Pleszeviae, quo se recuperanda valetudinis suae causa contulerat. In cuius locum nobilis et reuerendus Paulus Gotocki de Gotocino... Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Andreae a Brnin Opaliński, episcopo Posnanensi suffectus est, ecclesiamque regendam 29 Augusti suscepit ac possessionem illius.

Natomiast *terminus ad quem* stanowią słowa:

Brevi post ingressum Illustrissimi ac Reverendissimi Ducis et Episcopi Posnanensis eodem anno 1651 die 30 Maii subsecuta est expeditio generalis non solum nobilitatis Maioris Poloniae, sed totius Regni contra Cozacos Zaporienteses.

W ten sposób roczniki ks. Gotockiego obejmują lata 1617–1651. Były to ważne daty w jego osobistym życiu – pierwsza z nich to moment rozpoczęcia pracy duszpasterskiej w parafii Poniec. Natomiast data końcowa – 1651 rok – jest najprawdopodobniej ostatnim rokiem życia autora, trudno bowiem sobie wyobrazić, aby taki duszpasterz i patriota nie podał skutków wielkiej wyprawy wojennej całej Rzeczypospolitej przeciwko Kozakom dowodzoną przez zbuntowanego polskiego szlachcica Bogdana Chmielnickiego. Najprawdopodobniej w tym roku ks. Gotocki zakończył swoje życie.

4. *Material pisarski*

Roczniki ponieckie zostały napisane na papierze czerpanym, o liniach prążkowanych pionowych i poziomych. Aktualnie jest to papier bardzo zniszczony pod wpływem działań atmosferycznych, będących skutkiem nieodpowiednich warunków, w których dzieło było przechowywane. Jest to papier pożółkły, bardzo kruchy, co powoduje, iż każde nieostrożne dotknięcie powoduje jego pęknięcie i odpadanie (drobnych fragmentów). Całość dzieła liczy 24 karty obustronnie zapisane tekstem łacińskim. Autor pisał zwykłymi, a nawet drobnymi literami, na papierze nieliniowanym, ściśle zapisując od lewego do prawego marginesu. Większe litery były używane jedynie na rozpoczęcie nowego akapitu. Pomędzy poszczególnymi liniami pisma są bardzo małe odstępki. Wszystkie te cechy świadczyły, iż ks. Gotocki był bardzo oszczędny w kontynuowaniu swego dzieła, albowiem papier czerpany dla prywatnego pisarza stanowił znaczący wydatek. Autor nie nadał kartom żadnej paginacji. Kilka kart w początkowej części dzieła zostało ponumerowane przez mgra Józefa Mikołajtisa lub jego ucznia gimnazjalnego, przygotowującego tłumaczenie dzieła. Aktualnie zdecydowano się na oznaczenie ołówkiem stron (paginację) w całym dziele od 1 do 48 strony.

5. *Format*

W początkowym okresie swego istnienia roczniki ponieckie stanowił jeden poszyt, w którym poszczególne karty zostały połączone białymi nićmi. Poszyt

ten wraz z upływem czasu rozpadł się na mniejsze części. Całość dzieła składa się z 24 kart formatu A4. Wymiary kart są takie same i liczą – 310 mm wysokości i 220 mm szerokości. Marginesy w całym dziele, tak z lewej, jak i prawej strony, ich wymiary to 1 cm – 2 cm. Na marginesach autor zamieścił pewne poprawki, może sprostowania, ale dziś te adnotacje są niemożliwe do odczytania, gdyż marginesy uległy największym zniszczeniom. Jedynie na pierwszej stronie pod podstawowym tekstem została umieszczona przez autora adnotacja, wymieniająca od 1606 roku proboszczów ponieckich (odzyskanie świątyni parafialnej przez katolików). Pismo jest tej samej ręki. Kolejność opisywanych wydarzeń wyznacza ich chronologia. Na 11 kartach występują znaki wodne, które są widoczne, ale jednocześnie trudne do zidentyfikowania. Mimo zniszczeń podstawowy tekst jest możliwy do odczytania. Występujące w tekście skróty (świadczące także o oszczędnym pisaniu ks. Gotockiego) nie stanowią trudności dla przeciętnego czytelnika w ich rozwiązywaniu.

6. *Oprawa*

Roczniki ponieckie nie posiadały żadnej oprawy. Celem jedynie ochrony tekstu zostały włożone w okładki z szarego papieru.

7. *Sygnatury dawne*

Omawiane dzieło nigdy nie znajdowało się w uporządkowanych archiwach i ten fakt był powodem, iż nigdy nie posiadało własnej sygnatury.

C. Opis wewnętrzny roczników ponieckich

Zadaniem *opisu wewnętrznego dzieła* jest wyszczególnienie najważniejszych wydarzeń występujących w tekście. Jednak roczniki, kroniki i zapisy rocznikarskie stanowią specyficzny gatunek dokumentów, w których najważniejszymi zagadnieniami są te, które występują w wymienionym roku. W ten sposób miejsca w dokumencie, które wskazują numery stron, wskazane zostały w poszczególnych latach. W ramach tego samego roku zostały zamknięte wydarzenia, które autor uważał za godne uwzględnienia. Taki sposób prezentowania treści *roczników ponieckich* przyjęto w niniejszym opracowaniu. Ks. Gotocki w poszczególnych latach przeważnie zamykał cykl wydarzeń w opisywanym roku. Jedynie w tych wypadkach, kiedy jakieś wydarzenie występowało w okresie następnych kilku lat, wówczas autor nie zamykał ich w okresie jednego roku, ale wskazywał jego istnienie na przestrzeni kilku lat (klęski elementarne). Według tych założeń niżej zostanie przedstawiony wykaz ważniejszych wydarzeń, opisanych w rocznikach ponieckich. Stanowią one jednocześnie treść tego dzieła.

Tabela

Rok	Wykaz treści
1617	Śmierć proboszcza ks. Macieja z Poznania. Nominacja ks. Pawła Gotockiego na stanowisko proboszcza w Poniecu. Remont sygnaturki na kościele. Wybudowano nową dzwonnice. Panowała epidemia morowego powietrza.
1618	Podczas wichury został zerwany dach na świątyni. Kościół pokryto nowym dachem. Pojawiła się kometa na niebie (2 grudnia), zapowiadająca nieszczęścia dla ludzi (bunt religijny w Niemczech przeciw Kościołowi katolickiemu).
1619	Wielka drożyzna w Niemczech i Czechach. Panowała susza. Przemarsze wojsk. Zmarł Andrzej z Poznania, marszałek dworu królewskiego i kasztelan bydgoski. Biskup poznański Andrzej z Bnina Opaliński udał się do Rzymu w sprawach kościelnych.
1620	Panowała jeszcze epidemia morowego powietrza. To był fatalny rok w Poniecu. Konsekracja kościoła pod wezwaniem Trójcy Przenajświętszej w Poniecu przez sufragana Jana Gnińskiego. Napad na króla Zygmunta III w kościele św. Jana Chrzciciela w Warszawie przez szlachcica Piekarskiego. Tatarzy ogniem i mieczem niszczyli okolice Warszawy.
1621	Wielka susza w maju i czerwcu. Remont organów w kościele. Proboszcz ofiarował na ten cel 200 florenów. Ustanowiony altarzysta w kościele parafialnym. Miał odprawiać Msze św. za zmarłych kolatorów. Okrutne morderstwo popełnił jeden z mieszkańców.
1622	Wybudowano nowy krużganek w kościele. Falszywa moneta z Czech (orta). Wojenna wyprawa polska przeciw sułtanowi Osmanowi Tureckiemu. Rok bardzo urodzajny. Spalił się dach i dwie wieże bazyliki katedralnej w Poznaniu (ogień zaproszyli robotnicy, remontujący dach bazyliki).
1623	Śmierć ks. Adama Nawrockiego, miejscowego rodaka. Król ze swoim dworem przybył do Prus i do Poznania (30 lipca). Orszak był wspaniały. Zmarł biskup poznański Andrzej z Bnina Opaliński.
1624	Zmarł wojewoda poznański i kasztelan śremski Piotr Opaliński oraz arcybiskup gnieźnieński Wawrzyniec Gembicki, prymas Królestwa. Panowała wielka drożyzna (także w następnym roku).
1625	Epidemia morowego powietrza w całym Królestwie, zmarło wiele ludzi. Zmarł arcybiskup gnieźnieński Henryk Firlej. Zakupiono tabernakulum i trzy dzwony dla kościoła w Poniecu. Najazd na Polskę księcia Gustawa Sudermańskiego ze Szwecji. Zmarł ks. Jakub Staniszewski, rodak z Ponieca. Odpust Jubileuszowy dla Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Zakupiono dom dla organisty.
1626	Śmierć Reginy Molskiej, kobiety bardzo pobożnej, pochowana w kościele parafialnym w Poniecu. Arcybiskup gnieźnieński Henryk Firlej został pochowany w Łowiczu. Nowy najazd Gustawa Sudermańskiego. Minister luterański imieniem Maciej ze Wschowej zagarnął kościół w Poniecu. Powrócił ks. Paweł Gotocki. Odpust Jubileuszowy papieża Urbana VIII.
1627	Zmarł Adam Sędziwój z Czarnkowa Czarnkowski, wojewoda łęczycki i dowódca wojsk wielkopolskich. Nowy biskup w Poznaniu Maciej Łubieński.
1628	Walki z wojskami księcia Gustawa Adolfa Sudermańskiego. Wielkie ulewę.
1629	Do Ponieca przybył na wizytację parafii arcybiskup poznański Maciej Łubieński. Bardzo słabe urodzaje. Książę Gustaw Sudermański zajął Inflanty.

Tabela (cd.)

Rok	Wykaz treści
1630	Zmarł marszałek koronny Mikołaj Wolski. Zaraza w Małopolsce i w Wielkopolsce. Bardzo słabe urodzaje. Zmarł biskup krakowski Marcin Szyszkowski. Zaćmienie słońca (3 godziny). Papież Urban VIII ogłosił Jubileusz Powszechny w intencji o odwrócenie zarazy i uproszenie zgody między narodami. Miasta Szczecin, Gorzów i Frankfurt zawarły tajny pokój z księciem Gustawem Sudermańskim. Epidemia mrowego powietrza. Wielka drożyzna.
1631	Publiczna pielgrzymka z Ponieca do sanktuarium Matki Boskiej w Borku w intencji o odwrócenie zarazy. Zaraza ustała. Zmarła królowa Polski Konstancja, żona Zygmunta III. Miasto Magdeburg zajął dowódca wojsk cesarskich Tilly. Wymordowano wielu mieszkańców, w tym dzieci. Zmarł książę Janusz Zbaraski. Ingres biskupa Adama Nowodworskiego do Poznania.
1632	Zmarł 30 IV król Zygmunt III. Pokonał rokosz Zebrzydowskiego. Konfederacja moskiewska (bunt wojsk spod Moskwy). Kolejne najazdy Gustawa Sudermańskiego. Odpadło Księstwo Siewierskie (zdrada Glińskiego). Poległ Gustaw Adolf Sudermański. W obozie hetmana Stanisława Koniecpolskiego w Potoku koło Częstochowy zmarł 19 letni Stanisław Miaskowski z Ponieca.
1633	6 II został wybrany pod Warszawą królem Polski Władysław IV. Koronowany w Krakowie Spalił się klasztor w Paradyżu. Ks. Gotocki wybudował nowy most w Poniecu.
1634	Król Władysław IV zawarł przymierze z Wielkim Księciem Moskiewskim, ale w tym samym dniu książę moskiewski został zamordowany. Wybuchła wojna z Turkami. Bardzo niskie ceny zboża. Wojska szwedzkie pokonały wojska cesarskie. Zmarł biskup poznański Adam Nowodworski. Odbył się synod prowincjonalny. Jesienią była wielka susza. W dniu 8 września dziwne zjawisko wokół słońca.
1635	Podczas ingresu do katedry poznańskiej zmarł biskup Henryk Firlej, a jego miejsce zajął biskup Andrzej Szołdrski. Odpust Jubileuszowy pap. Urbana VIII o zaprzestanie walk i pokój między narodami chrześcijańskimi, w diecezji poznańskiej obchodzony w 1637 r. Spodziewano się, że biskup Szołdrski będzie bronił wiernych i duchowieństwo przed uciskiem ze strony szlachty.
1636	We Włoszech zmarł Jan Albert, syn króla Zygmunta III Wazy, kardynał i biskup krakowski.
1637	Zmarł Tomasz Zamojski, syn Jana Zamojskiego. Bardzo wielka susza. Zasiane zboża nie powschodziły.
1638	W Łowiczu zmarł arcybiskup gnieźnieński Jan Wężyk (umiłowany przez duchowieństwo). Król Władysław IV odbył zjazd z cesarzem Ferdynandem III we Wiedniu. Po powrocie do kraju udał się na Litwę, a ok. św. Bartłomieja powrócił do Warszawy, aby odprawić sejm.
1639	W kościele w Poniecu położono nową dębową podłogę. Panowała susza. Zamordowany został Zygmunt Zawadzki podczas posiłku we własnym domu, bardzo oddany Kościołowi i duchowieństwu. Obficie obrodziły zboża.
1640	Król Władysław IV wysłał poselstwo do Turcji do sułtana Ibrahima. Urodził się syn pierworodny królowi Władysławowi IV – Zygmunt Kazimierz August. W Warszawie po Wielkanocy sejm. W kościele w Poniecu położono nowy dach z wypalanych dachówek.

Tabela (cd.)

Rok	Wykaz treści
1641– 1647	Zgon zacnych obywateli w parafii Poniec. Ich następcy na wysokich stanowiskach.
1648	Zmarł król Władysław IV w Mereczu na Litwie. Walczył za życia z wrogami Polski. O Kozakach pisał, że należeli do Polski, ale był to naród nieujarzmiony, dziki i zbuntowany, ale waleczny. Na czele Kozaków stał Bogdan Chmielnicki. Przeciw nim została zorganizowana wyprawa wojsk polskich, ale Polacy uciekli z pola walki zostawiając Tabor i broję – haniebna ucieczka. Przed śmiercią króla był widoczny nad Zamkiem Królewskim na niebie żałobny całun. Pogrzeb króla na Zamku Królewskim i w Krakowie na Wawelu. Wybór króla Jana Kazimierza.
1649	Pod koniec roku ponowna wyprawa przeciw Kozakom. Bohaterska postawa Aleksandra Karchowskiego, szlachcica wielkopolskiego, którego wnętrzości i serce po jego bohaterskiej śmierci Kozacy spalili, a popiół mieszały z napojem i dawali swoim żołnierzom do picia, aby byli mężni w walce z Polakami. Bohaterskie czyny księcia Jaremy Wiśniowieckiego.
1650	Zmarł Jakub Bieliński, członek i opiekun Bractwa Różańcowego w Poniecu. Zmarł biskup poznański Andrzej Szoldrski. Bractwo Szkaplerza Świętego w Poniecu.
1651	Do Poznania przybył nowy biskup Kazimierz Florian Czartoryski. Owacyjnie witany. Nowa wyprawa szlachty wielkopolskiej i całego Królestwa Polskiego przeciw Kozakom i Tatarom. Szlachta zgłaszała się na wyprawę w Poznaniu i Kościanie. Tej wyprawie autor życzył zwycięstwa. Jest to jednocześnie ostatnia wiadomość przekazana przez ks. Pawła Gotockiego.

Podsumowanie

Przedstawione wyżej roczniki ponieckie ks. Pawła Gotockiego stanowią cenny dokument, dotyczący niewielkiej społeczności miasta i parafii ponieckiej, ale przedstawiają te wydarzenia na kanwie wydarzeń państwowych i kościelnych w Wielkopolsce i całym Królestwie Polskim. Zrealizowane dzieło przez proboszcza ponieckiego świadczy o głębokiej jego wiedzy, patriotyzmie i gorliwej służbie Bożej. Roczniki są jednocześnie świadectwem wydarzeń religijnych, gospodarczych i społecznych na tym terenie. Dzięki tym relacjom znalazły potwierdzenie wiadomości o kłęskach elementarnych, panującej epidemii morowego powietrza oraz o wpływach atmosferycznych na urodzaje. Dla lokalnej społeczności ważnymi były więzy społeczne pomiędzy różnymi stanami. Specjalne znaczenie posiadały zgony wybitnych przedstawicieli władzy państwowej i kościelnej. Dla proboszcza w Poniecu były ważne wydarzenia polityczne (wojny religijne, wojna trzydziestoletnia i wojny kozackie). Sławił polskich bohaterów, którzy dla dobra Ojczyzny poświęcili swoje życie i mienie. Te wydarzenia miały duże znaczenie dla ówczesnych mieszkańców, skutki odczuwali w swoim codziennym życiu. Dzisiaj zaś kronikarskie zapisy służą do lepszego poznania wielkich i małych spraw dziejących się w Ojczyźnie, w społeczności Ponieca i okolicy, posiadają wartość źródła historycznego w zakresie dziejów ojczystych w pierwszej połowie XVII wieku.

Bibliografia

- Dąbrowski J., *Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1480)*, Wrocław 1964.
- Długosz J., *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. XII, pod red. J. Wyrozumskiego, Warszawa 2006.
- Gotocki P., *Zapisy rocznikarskie w Poniecu 1617–1651*, oprac. J. Związek, Kielce 1998.
- Handelsman M., *Historyka. Zasady metodologii i treści poznania historycznego*, Warszawa 1928.
- Historia kultury polskiej*, pod red. B. Suchodolskiego, Wrocław 1970.
- Kallenbach Józef (1861–1929), [w:] *Encyklopedia powszechna PWN*, pod red. W. Kryszewskiego, wyd. III, Warszawa 1984, t. 2, s. 396.
- Kozierowski S., *Szematyzm historyczny ustrojów parafialnych dawnej archidiecezji poznańskiej*, Poznań 1934, s. 297–299.
- Librowski S., *Repertorium akt wizytacji kanonicznych dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej*, cz. 1: *Akta przechowywane w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku*, Lublin 1974.
- Łukaszewicz J., *Spis historyczny kaplic, klasztorów, szkółek parafialnych i innych zakładów dobroczynnych*, Poznań 1858, t. 2, s. 82–85.
- Miasta polskie w Tysiącleciu*, pod red. S. Pazyry, Wrocław 1962, t. 2, s. 283–284.
- Moszczeńska W., *Metodologii historii zarys krytyczny*, Warszawa 1968.
- Nowacki J., *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych*, Poznań 1964.
- Robótka H., Ryszewski B., Tomczak A., *Archiwistyka*, Warszawa 1989.
- Roczniki ponieckie ks. Pawła Gotockiego (1617–1651)*, rps.
- Semkowicz-Zarembina W., *Przedmowa*, [w:] *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, pod red. J. Dąbrowskiego, Warszawa 1962, t. 1, s. 9–60.
- Sętowski J., *Mikołajtis Józef Leon (1898–1991)*, [w:] J. Sętowski, *Cmentarz Kule w Częstochowie. Przewodnik biograficzny*, Częstochowa 2005, s. 196–197.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. B. Chlebowskiego, F. Sulimierskiego, W. Walewskiego, Warszawa 1890–1902, t. 8, s. 768.
- Szymański J., *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2002.
- Weyss A.W., *Akademia Lubrańskiego – Lubranciana*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, pod red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyka, Z. Sułowskiego, Lublin 1973, t. 1, kol. 215–216.
- Wyczawski H.E., *Polskie archiwa kościelne*, [w:] *Księga 1000-lecia katolicyzmu w Polsce*, pod red. M. Rechowicza, cz. 2: *Kościół, a nauka i sztuka*, Lublin 1969, s. 57–101.
- Wyczawski H.E., *Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych*, Kalwaria Zebrzydowska 1989, s. 225–267.
- Związek J., *Ks. Jan Długosz, kapłan, wielki Polak i historyk*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 1979, t. 7, s. 275–301.

Summary

Annals of Poniec by Father Paweł Gotocki (1617–1651)

In the 1930s, while searching for relics of the Polish culture after the times of the national bondage, Józef Mikołajtis, M.A., a Polish language teacher in Częstochowa, came across the Annals of Poniec, written by Fr. Paweł Gotocki, the pastor of Poniec parish in the years 1617–1651. To protect the Annals against robbery by Prussian authorities, the local pastor and the owner of the town hid them in the attic of the parish church. The recovered parish records and the local library were later handed over to Kórnik Library, whose management gave to Mr. Mikołajtis, as a keepsake, the Annals of Poniec. The work had 48 A4 size pages of Latin text. Fr. Gotocki described in

the *Annals* major church and social events in Poniec and its surroundings. He wrote about renovations of the parish church and religious life of the community (religious services, pilgrimage for the intention to stop the epidemic, takeover of the parish church by Czech Brethren and by followers of Luther, return of Catholics to the parish church, building, as a token of gratitude, the Votive Church of Holy Trinity). The author wrote a lot about natural disasters (bubonic plague, fires, droughts and floods, poor harvests and high prices of food, false coins from Bohemia, appearance of strange phenomena on the sky, a cruel murder). Important events were deaths of eminent state and church personages and appointment of their successors. Fr. Gotocki was well aware of the matters connected with fights against the Swedish prince, Gustavus of Sudermania, for Livonia and Pomerania, against Cossacks and Tatars and with the 30 Years' War. Fr. Gotocki emphasized the heroism of defenders of the Motherland – Prince Janusz Zbaraski, Prince Jarema Wiśniowiecki and Aleksander Karchowski, a heroic knight from Greater Poland (Wielkopolska). Fr. Gotocki concluded the *Annals* with a description of the military expedition against mutinous Cossacks and Tatars in 1651. In that year Fr. Gotocki probably died.

Keywords: Gotocki Paweł, Miaskowski Jan z Pomykowa, Andrzej Opaliński, Zygmunt III Waza, Władysław IV, Jan Kazimierz.

Słowa kluczowe: Gotocki Paweł, Miaskowski Jan z Pomykowa, Andrzej Opaliński, Zygmunt III Waza, Władysław IV, Jan Kazimierz.